

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Бобошко М.О.

студент,

Науковий керівник: Свинарченко Н.О.

кандидат історичних наук, доцент,

*Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця*

ПЕРЕКАЗИ ПОВ'ЯЗАНІ З ЗАСНУВАННЯМ МІСТА НІКОПОЛЯ

На території сучасної Нікопольщини здавна жили люди. Під час археологічних досліджень тут були виявлені поселення та кургани епохи неоліту та бронзи (IV-II тис. до н. е.). Тут знаходилась переправа через Дніпро (Борисфен), через яку скіфи везли криворізьку залізну руду великого адміністративного, металургійного, славного ремісничо-торговельного центру Скіфської держави – Азагаріону, відомого в науковій літературі як Кам'янське Городище. Ця переправа і Азагаріон знаходились посеред землі Герос – місця поховання скіфської знаті. В VI-XIII століттях, місцевість, де розташований Нікополь, входила до складу так званого «путі із варяг у греки» – важливої транспортної артерії, яка пов'язувала країни Північної Європи і Київську Русь з Візантійською імперією і по якій здійснювались військово-політичні, дипломатичні і торговельні експедиції. На цій території був перетин грецького шляху і Соляного шляху із Криму. Такий довгий перелік причин мав стати причиною для появи великого поселення людей, але досліджуючи історію заснування Нікопольщини – краю з давніми козацькими традиціями та живою пам'яттю про часи Запорозької Січі, було досить важко підтвердити інформацію про час його заснування (1644 р.). Є свідчення старожилів про Нікополь, які відображають специфіку місцевої історичної традиції, що передавалися із покоління в покоління, що були записані та опубліковані у другій половині XIX ст.

Ще у нікопольському краєзнавстві 70-80 рр. XX ст. існують офіційні версії переказів про заснування Нікополя тільки у скороченому викладі. Так, наприклад, написано в «Історії міст та сіл УРСР. Дніпропетровська область»: «На місці сучасного Нікополя на початку XVI ст. була козацька переправа через Дніпро Микитин Ріг. За народними переказами її заснував козак Микита Циган» [1, с. 435]. Автори посилались на роботу Шапошнікова Г.М. «Як виникло місто Нікополь». А також: «В начале XVI века, по народным преданиям, на правом берегу Днепра на речном мысе (роге) поселился казак Никита, основавший паромную переправу. Отсюда и происходит название этой местности – Никитин Рог» [2, с. 425-426].

Інше історичне джерело, нарис-путівник «Нікополь» (1988 р.) використовує іншу версію переказу, яка відрізняється від попередньої і трактує наступне: «По народним преданням в начале XVI века на территории нынешнего старого города поселились три казака-запорожца: Никита Цыган, Лысый Довгаль и Палий. По именам двух из них и стали называться Никитин Рог (речной мыс правого берега Днепра), Лысая Гора и Довгалевка» [3, с. 195].

Тобто, кількість різних адаптацій однієї легенди можна знайти величезну. Паралельно існують і перекази істориків, штабс-капітанів російської армії, археологів і літературознавців, священників. І всі вони розповідають схожі легенди про Запорожця Микиту. Це міг бути:

- Самотній запорозький козак-перевізник, який запросив своїх товаришів на поселення до себе і збудував церкву. Згодом це поселення було названо Нікополем [4, с. 167].

- Заможний сімейний козак-запорожець з наймитами, що заснував переправу та село [5, с. 1-2].

- Заможний козак-шинкар, який за часів Нової Січі жив у слободі, недалеко від якої були зимівники запорожців – Довгалівка та Лапинка [6, с. 217-218].

Тобто, перекази не зазначають будь-якої вказівки на час поселення Микити на річковому мисі. Відомо лише, що перша документальна згадка про Микитин Ріг відноситься до липня 1594 р., коли посол Священної Римської імперії Еріх Лясота, виконавши свою дипломатичну місію на Базавлуцькій Січі, повертався на вітрильнику по Дніпру на північ, їдучи на свою батьківщину. У щоденнику він відмітив про розташування Микитинового Рогу та Лису Гору, на яких і розташоване сьогодні місто Нікополь. Не має також і точних даних про початок будівництва церкви.

Про Микитин Ріг та Лису Гору згадують у «Книге Большому Чертежу» і в такому вигляді дійшов до нашого часу, де наведено свідчення самих запорозьких козаків про свою місцевість і зокрема про Микитин Ріг [7, с. 111]. Про Микитин Ріг також є інформація в джерелах 1628 р. про переправу козацьких та татарських військ через Дніпро, а також 1637 р. про перебування в цій місцевості повсталіх козаків на чолі з Павлом Бутом [8, с. 52; 247].

Всі ті джерела, що згадувалися раніше про Микитин Ріг свідчать про нього швидше як про географічний об'єкт на кордоні Запорозьких Вольностей з Кримським Ханством, ніж про назву поселення. Адже для низових козаків характерним було будівництво городків або Січей з укріпленнями на островах, якими були Хортиця, Томаківка, Базавлук, щоб запобігти раптовим нападам татарам на себе і свій флот.

Як відомо, у козацьких городках-січах для їх захисту перебувало від кількох сот до кількох тисяч козаків. Вірогідно, що наприкінці XVI – на початку XVII ст. на Микитиному Розі, враховуючи стратегічне значення його висоти, могли перебувати рухливі козацькі пікети, що наглядали за ділянкою кордону, де була одна з татарських переправ.

Іноземні джерела теж містять інформацію про цей славний край. Гійом де Боплан вказує про небезпечність цього краю: «У цих краях 100 і навіть

1 000 чоловік не бувають у повній безпеці, навіть цілі армії повинні переміщатися в строгому порядку, оскільки тутешні землі служать місцем перебування для татар, які, ніде не зупиняючись постійно, тільки те й роблять, що нишпорять то тут, то там по цих великих просторах рівнинах; ходять вони купою, не менше».

Про чисельність населення, що жило тут раніше, в історичній літературі маємо різну інформацію. В джерелах другої половини XVI – першої половини XVII ст. маємо підстави зробити з наведених як по 5 000-6 000, а інколи навіть до 10 000 разом» [9, с. 41]. Тому козацька переправа Микитин Ріг – Кам'яний Затон з'явилася лише тільки після заснування тут у 1639 р. Запорозької Січі, відомої в науковій літературі як Микитинської.

Проаналізувавши історичну літературу, можна винести такі висновки про часи заснування міста, нині відомого як Нікополь. Найімовірніше воно назване ім'ям якогось козака Микити і стало основою назви конкретного урочища на Великому Лузі. Микита виступає у переказах постаттю легендарною, описаний різноманітно, але вказується про його належність до козаків. У переказах ми бачимо гіперболізацію образу Микити, в образі якого персоналізуються та узагальнюються події різного часу.

Список використаних джерел:

1. Історія міст і сіл Української РСР. Дніпропетровська область. – К., 1969.
2. История городов и сел Украинской ССР. Днепропетровская область. – К., 1977.
3. Акимов А.С. Никополь. Путеводитель. – Днепропетровск, 1988.
4. Военно-статистическое обозрение Российской империи. Екатеринославская губерния. – Т. XI, Ч.4. – СПб., 1850.
5. Чирков А. Статистическое описание местечка Никополь. 1860.
6. Савур-Могила. Легенди та перекази Нижньої Наддніпрянщини. – К., 1990.
7. Книга Большому Чертежу / Под ред. К.Н. Сербиной. – М., 1950.
8. Грушевський М.С. Історія України-Руси. – Т. VIII, Ч. 1. – К., 1995.
9. Боплан Г.Л. де. Опис України – К., 1991.

Братусь І.В.

кандидат філологічних наук, доцент;

Михалевич В.В.

кандидат культурології, доцент,

Інститут мистецтв,

Київський університет імені Бориса Грінченка

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ ВШАНУВАННЯ ВИДАТНОГО АВІАКОНСТРУКТОРА ОЛЕГА АНТОНОВА В КИЄВІ

Київські вулиці наповненні пам'ятними місцями. Саме на нашій землі було реалізовано за складних обставин багато викликів століття. Долаючи біль і втрати, значна частина нашого народу зуміла підняти вітчизняний рівень науки